

6. Чодороу Н. Воспроизводство материнства: Психоанализ и социо-логия гендера. – М., 2006. – 315 с.

7. Наследов А.Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках. – СПб., 2005. – 542 с.

8. Кочарян А.С., Якименко О.Ю. Особенности симптомокомплекса маскулинности/фемининности у девушек, находящихся на разных этапах психосексуального развития. // Вісник ХНУ. Серія «Психологія», 2009, № 857. – С. 85–91.

9. Барінова Н.В. Психологічні особливості відношення батька, як чинник формування статевої ролі «Я»- концепції у дівчат-підлітків. Дисер. на здобуття наук. ступеню канд. психол. наук. – Харків: ХНУ, 2006.

В статье рассмотрены особенности симптомокомплекса маскулинности/фемининности у девушек, находящихся на разных этапах психосексуального развития. Выявлены значимые различия в типах полоролевой идентичности у девушек, находящихся на разных этапах психосексуального развития. Найдены значимые отличия в выраженности маскулинности и фемининности у этих девушек как на поведенческом уровне, так и на уровне Я-концепции. Проанализированы причины различий в структуре полоролевой сферы девушек, остановившихся на разных этапах психосексуального развития. Описаны механизмы становления женской полоролевой идентичности и девиации, возможные в процессе этого становления.

Ключевые слова: психосексуальное развитие; маскулинность; фемининность; полоролевая сфера.

The article deals with peculiarities of masculinity and femininity for girls, being on the different stages of psychosexual development. Significant differences in the gender-role identity's types of girls, who had stopped on the different stages of psychosexual development are founded. Significant differences in the intensity of these girls' masculinity and femininity at the behavioral and self-conception's levels are represented. The causes of differences in the gender-role's sphere for girls, who had stopped on the different stages of psychosexual development, are analyzed. Mechanisms of formation female gender-role identity and deviation, which can appear in the course of this formation are described.

Key words: psychosexual development; masculinity; femininity; gender-role sphere.

Г.А. Кошонько

АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті аналізуються соціально-психологічні фактори соціалізації молоді у сучасному суспільстві. Схарактеризовано вплив на молоде покоління таких традиційних інститутів соціалізації як сім'я, освіта та засоби масової

інформації. Визначені основні проблеми сучасного суспільства та їхній вплив на процес соціалізації молоді.

Ключові слова: соціалізація, інститути соціалізації, механізми соціалізації, соціальна адаптація, молоде покоління, суспільство.

Постановка проблеми. В умовах глобальних змін, що охопили все світове співтовариство, великого значення набувають проблеми адаптації особистості до нових умов. Глобальні проблеми сучасності (екологічні, соціальні, національні, політичні, моральні) впливають на розвиток суспільства, цивілізації, культури, при цьому важливим специфічним об'єктом впливу зазначених проблем виявляється молоде покоління. Молодь – це майбутнє суспільства, і від того, якою вона буде, залежить його розвиток. Молодь – це велика відкрита, вікова, необхідна для нормального функціонування соціуму група, тому молодіжні проблеми є проблемами всього суспільства. Молоде покоління, включаючись у систему суспільних відносин, покликане, з одного боку, засвоїти, відтворити матеріальні умови життя й досвід, накопичений попередніми поколіннями, а з іншого – нагромадити потенціал для його перетворення й відновлення. У цьому змісті представляється актуальним дати аналіз процесу соціалізації молоді як фактору розвитку суспільства.

Метою статті є аналіз соціально-психологічних факторів, що впливають на процес соціалізації молодого покоління в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні вже немає необхідності доводити спеціально, що кризові ситуації в різних сферах життя суспільства й у суспільстві в цілому загострюють проблеми соціалізації молоді, оскільки ставлять під загрозу відтворення як існуючих суспільних структур, так і відтворення окремо взятих індивідів і особистостей.

На Заході, уже з 30-х років у зв'язку з підвищенням інтересу до відносин “людина – культура”, з початком систематичного дослідження протиріч між практикою дитячого виховання й вимогами суспільства, з іншої, поняття “соціалізація” стало широко застосовуватися в сфері соціальної філософії, соціології, соціальної психології для пояснення поведінки в тих або інших ситуаціях не тільки дітей, але й дорослих представників різних соціальних груп.

Визначаючи поняття “соціалізація” різні дослідники виділяють ті чи інші сторони цього процесу в залежності від аспекту і мети, яка ставиться в дослідженні. Зміст поняття “соціалізація” деякі автори бачать в тім, що це процес “входження індивіда в соціальне середовище, пристосування до нього, освоєння певних ролей і функцій” [9]. Інші дослідники вважають процесом соціалізації “засвоєння індивідом соціального досвіду, в ході якого утворюється конкретна особистість” [7].

Визначення соціалізації як процесу, внаслідок якого індивід одержує недостатню йому соціальність, дає Б.Г. Ананьєв, говорячи, що соціалізація – це процес формування людини як особистості, її соціального становлення, включення особистості у різні системи соціальних відносин, інституцій і

організацій, засвоєння людиною знань, норм поведінки, що склалися історично [2, 3].

Т. Шибутані розглядає соціалізацію як безперервну адаптацію живого організму до його оточення, як формування здатності передбачати реакції інших людей і пристосовуватися до них. Особистість соціалізована тоді, коли вона здатна брати участь в узгоджених діях на основі конвенційних норм [2].

Т. Парсонс підкреслює, що соціалізація є динамічним процесом, пов'язаним із структурною організацією суспільства. Головний її механізм – пристосування - покликаний згладити, сублимувати конфлікти особистості й суспільства, тобто не допустити відхилень у поведінці [6].

Деякі автори розглядають процес соціалізації як входження людини в символіку культури. В результаті соціалізації людина оволодіває не тільки системою знаків і символів, але й способами мислення, характерними для даного суспільства [4–6].

У соціальній психології соціалізація – це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншої сторони, процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище.

Будучи процесом включення особистості в сферу соціальних відносин як суб'єкта цих відносин, соціалізація має на меті формування соціально активної особистості, дії якої регулюються соціальними нормами й суспільними інтересами. Таким чином, даний процес “забезпечує міцність, збереження суспільства й передачу його культури між поколіннями” [1–3].

Особистість засвоює соціальний досвід за допомогою визначених механізмів. На думку французького соціолога Г. Тарда, механізм соціалізації включає в себе: 1) імітацію, наслідування; 2) ідентифікацію; 3) керівництво [4].

У вітчизняній психології також не існує єдиної думки з цієї проблеми [1, 8]. Так, серед механізмів соціалізації називають:

- механізм інтеріоризації, що функціонує в процесі спільної діяльності;
- наслідування, референтна група, ідентифікація, рефлексія;
- навіювання, наслідування, психологічне зараження, ідентифікація, авторитет, популярність;
- конформізм.

Загалом механізми соціалізації визначають як соціально-психологічні впливи середовища, що безпосередньо сприяють інтеріоризації зовнішніх групових норм і цінностей. Всі механізми соціалізації вітчизняні психологи поділяють на три групи:

- 1) неусвідомлювані (навіювання, зараження, наслідування, ідентифікація);
- 2) усвідомлювані (референтна група, авторитет, популярність);
- 3) окрема група механізмів, до якої належать санкції заохочення і покарання, що застосовуються в суспільстві [8].

Соціалізацію розуміють як єдиний процес, виокремивши у ньому:

- гомінізацію, тобто прилучення індивіда до роду;

- соціальну адаптацію, яка означає стандартизацію мови, жестів, сприймання морально-психологічних стереотипів, формування соціального характеру, засвоєння загальних цінностей, значень, символів;

- інкультурацію – засвоєння класичної культурної спадщини, збагачення духовного світу особистості;

- інтерналізацію, що включає розвиток специфічної ієрархії мотивів, цінностей, інтересів, формування почуття особистісної ідентичності, відповідності між різними психічними процесами і станами [10].

Молодь – це суспільна диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні, пізнавальні, культурно-освітні тощо властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей. Молодь тому і є специфічною спільнотою, що її суттєві характеристики і риси, на відміну від представників старших поколінь і вікових груп, знаходяться в стані формування і становлення.

Сутністю молоді та проявом її головної соціальної якості є міра досягнення нею соціальної суб'єктності, ступінь засвоєння суспільних відносин та іноваційної діяльності.

Ознакою даної спільноти є фактор активної соціалізації в різних сферах життєдіяльності суспільства, у процесі якої відбувається освоєння соціальних ролей, становлення соціально-професійних, цивільних і духовних якостей особистості. Соціалізація молоді являє собою входження молоді людини в життя суспільства, суть якого становить триєдність процесів: соціальної адаптації – соціальної ідентифікації – індивідуалізації.

Змістовне різноманіття й діапазон процесу соціалізації молоді конкретизовані розробкою критеріїв продуктивної соціалізації: сформованість гуманістичних цінностей, установок, стереотипів; досягнутий рівень освіченості: сформованість інтегральної картини світу; соціальна адаптованість особистості: стійкий раціонально-мотивований “спосіб життя”; знаходження соціальної ідентичності: сформованість особистості як соціального суб'єкта з погляду її приналежності до певної спільноти, групи, національності, а також знаходження стабільності й цілісності, у межах яких функціонує дана особистість; громадянська активність особистості: самостійність і незалежність у судженнях, поведінці, упевненість, ініціативність; духовність як моральний вимір думок, учинків, способу життя.

Пристосування молоді до соціально-економічних умов, до рольових функцій, соціальних норм, соціальних груп і соціальних організацій, що виступають у якості середовища її життєдіяльності є процесом соціальної адаптації. Адаптивній поведінці властиві успішне прийняття рішень, ініціатива, визначення власного майбутнього. Адаптивність особистості в групі можна розглядати як такий стан, який дозволяє їй проявляти свої здібності, переконуватися у власній значимості, досягати поставлених цілей, підтримувати інших у важкий момент.

Разом з тим сучасна людина зустрічається з рядом труднощів: все зростаюча швидкість життєвих ритмів і різноманіття соціальних зв'язків, які

ускладнюють можливість цілісного розуміння навколишнього світу; духовні життєві цілі підмінюються “засобами життя”, боротьбою за матеріальні блага й соціальний статус, меркантилізацією смислу життя, прагненням до одержання задоволень; щастям виявляється не життя в його повноті, а якийсь фрагментарний набір його властивостей і якостей.

Система вимог до соціалізації молоді, що явно або неявно задається суспільством, ґрунтується на тому, щоб молоде покоління змогло ефективно адаптуватися в даних соціальних умовах, прийняти й підтримати систему цінностей цього суспільства, сприяти його подальшому розвитку на основі сформованих ціннісних установках.

Залежно від конкретно-історичних умов, суспільство в явному або неявному виді формує ідеал і модель культурної людини, на основі якої організовується система виховання в сім'ї, школі й інших соціальних інститутах. Чим більше людина відповідає цій моделі, тим більша ймовірність того, що вона може в майбутньому мати високий соціальний статус у суспільстві.

Соціалізація молоді – це об'єктивний процес її входження в соціальну сферу. У суспільстві існує інституціональний, цілеспрямований вплив на молодь у формі виховання підростаючого покоління. Цей процес здійснюється через систему різних соціальних інститутів, таких як держава, сім'я, школа, армія й ряд інших.

Роль сім'ї як інституту соціалізації, природно, залежить від типу суспільства, від його традицій і культурних норм. Незважаючи на те, що сучасна сім'я не може претендувати на ту роль, яку вона відіграла в традиційних суспільствах (збільшення числа розлучень, малосімейність, ослаблення традиційної позиції батька, трудова зайнятість жінки), її роль у процесі соціалізації все-таки залишається досить значимою.

Фактори сімейної соціалізації (відповідальність батьків, відносини між членами сім'ї, рівень загальної культури батьків, виховання батьківським прикладом і т.п.) у чималому ступені залежать від матеріально-побутових і морально-психологічних умов життя сім'ї, що зв'язують воедино відзначені нами аспекти соціалізуючого потенціалу сім'ї. Перебуваючи в сім'ї, включаючись у родинні зв'язки, сімейні відносини, людина відчуває свою близькість із представниками певної національності, соціальної групи, релігійної конфесії. Процес соціалізації особистості в сім'ї спрямований на формування в молодій людині національної свідомості українського громадянина, а також системи цінностей, морально-правових норм, світоглядних орієнтацій, відповідних громадянських і соціально-психологічних установок, що враховують особливості етнічної спільноти. Безумовно, успішна соціалізація особистості можлива за умови наявності самого інституту сім'ї. При цьому сім'я повинна мати атрибути повноцінної, здорової, стабільної структури.

Сьогодні хоча сім'я й залишається найважливішим інститутом соціалізації, але втрачає пріоритет саме у громадянській соціалізації. Це обумовлено низкою причин: пріоритети матеріального характеру серед батьків

(економічне, а іноді фізичне виживання в сучасних умовах економічної кризи), які призводять до їх самоусунення від проблем становлення особистості; правова та економічна некомпетентність батьків у сфері своїх повноважень та обов'язків по відношенню до розвитку дитини; збільшення розриву між рівнем психолого-педагогічної культури батьків та виховним потенціалом суспільства. Також відбулися зміни й в соціокультурних цінностях батьків. Змінюються як основні життєві цінності, так і засоби їх досягнення. Різка диференціація сімей за рівнем достатку негативно впливає на психічне формування особистості, а також на її моральні орієнтації.

Разом з тим, у сучасних умовах існує впливовий соціальний інститут, роль якого в процесі соціалізації молоді за останні десятиліття суттєво зріс – це система освіти. У поняття соціалізації входить процес залучення суб'єкта до культури, а також соціального, інтелектуального досвіду людства. У цьому зв'язку освіта є формою соціалізації, змістом якої є залучення суб'єкта до тієї частини людської культури, елементи якої актуалізовані в житті конкретного соціуму як позитивні соціально-значимі цінності. А ступінь освоєння суб'єктом соціально-історичного досвіду людства виявляється одним з показників рівня його соціалізації.

Освіта стає найважливішим фактором, що забезпечує успішну соціалізацію, що розуміється як процес становлення соціальної сутності людини, включення її в систему суспільних відносин, формування її в якості суб'єкта громадського життя. Дійсне ж засвоєння індивідом соціального досвіду, включає у свою структуру момент активного пристосування до навколишнього світу не тільки в стінах школи, але в першу чергу за її стінами, адаптацію як “автоматичне” виховання певних соціальних навичок у зв'язку з постійним перебуванням індивіда в певному соціальному середовищі зі своїми цінностями, нормами й звичками.

Освіта, як інститут соціалізації, повинна сприяти подоланню й блокуванню деструктивних думок, намірів, переконань, і навпроти, культивувати свідомість соціальної відповідальності. Молодь повинна навчитися розуміти, що будь-яка дія є результатом попереднього міркування, уміти передбачити можливі наслідки здійснених учинків, і бути готовою прийняти відповідальність за результати дій.

Суспільство перехідного періоду базується на новому типі відносин, в основі якого лежить принцип вільної індивідуальності. Головним соціальним ресурсом стає знання, інформація, інтелект, а найважливішу роль у суспільстві тепер відіграє “виробник інформації”. Засоби масової інформації є одним з найважливіших факторів сучасної соціалізації.

Сучасні ЗМІ займають в свідомості людини велике місце і є значним соціалізуючим потенціалом суспільства, тому необхідно вимагати відповідальності у спеціалістів і відповідних інстанцій.

Активно формуючи культуру, засоби масової інформації мають певну специфіку впливу на молодь. Не завжди враховуються особливості молодіжної аудиторії, відмінності інтересів різних груп молоді, віковий, професійний, національний фактор, форма і методика подання інформаційного матеріалу.

Молоде покоління потрібно навчати умінню сприймати інформацію, яка тепер перетворюється в соціалізуюче середовище.

Методологічні підходи до вивчення процесу соціалізації молоді, її структури цінностей, потреб та соціальних проблем на сучасному етапі полягають у тому, що:

- молоде покоління необхідно розглядати в контексті конкретних соціальних умов та особливостей соціального середовища, усвідомлюючи їх динамічність;

- поруч з загальними молодіжними проблемами виокремлювати ті, що притаманні саме цій специфічній соціально-демографічній групі, відповідно до її ролі та статусу в суспільстві;

- диференційний підхід до молоді має відбиватися на всіх етапах соціологічного дослідження – від розробки програми і формування гіпотез до формулювання узагальнюючих висновків і рекомендацій;

- потрібно забезпечити суб'єкт-суб'єктний підхід у вивченні взаємозв'язків між молоддю та суспільством, молоддю та різноманітними інститутами соціалізації, молоддю та іншими соціальними групами.

Висновки. Розглядаючи процес соціалізації, ми розуміємо її як процес, за допомогою якого людина залучається до певних суспільних норм і цінностей, включає їх до свого внутрішнього світу, формує свою суспільну свідомість і культуру, об'єктивно і суб'єктивно готується до суспільної практики і здійснює її протягом усього свого життєвого циклу.

Це процес формування демократично орієнтованої особистості, яка вміє відстоювати свої інтереси і права, має розвинену свідомість і високу культуру, активно бере участь в житті країни. Сьогодні Україна знаходиться на етапі трансформації суспільства і успішна соціалізація молодого покоління залежить від того, як держава побудує з ним свою роботу.

Література

1. Авер'янова Г.М., Дембицька Н. М., Москаленко В.В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. – К., 2005. – 307 с.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания. – М., 2000. – 288 с.
3. Андреевкова Н.В. Роль семьи в социализации индивида // Проблемы быта, брака и семьи. – Вильнюс, 1970. – 405 с.
4. Бабочкин П.И. Становление жизнеспособной молодежи в динамично изменяющемся обществе. – М., 2000. – 111 с.
5. Иваненков С.П. Проблемы социализации современной молодежи. – Оренбург, 1999. – 55 с.
6. Ковалева А.И. Социализация личности: норма и отклонение. – М., 1996. – 225 с.
7. Кон И.С. НТР и проблемы социализации молодежи. – М., 1988. – 64 с.
8. Москаленко В.А. Социализация личности. – К., 1986. – 224 с.
9. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. – М., 1971. – 351 с.

10. Чередниченко Т.А., Шубкин В.И. Молодежь вступает в жизнь. – М., 1985. – 239 с.

В статье анализируются социально–психологические факторы социализации молодежи в современном обществе. Охарактеризовано влияние на молодое поколение таких традиционных институтов социализации как семья, образование и средства массовой информации. Определенные основные проблемы современного общества и их влияние на процесс социализации молодежи.

Ключевые слова: социализация, институты социализации, механизмы социализации, социальная адаптация, молодое поколение, общество.

In article socially-psychological factors of socialisation of youth in a modern society are analyzed. Influence on young generation of such traditional institutes of socialisation as a family, education and mass media is characterised. Certain basic problems of a modern society and their influence on process of socialisation of youth.

Key words: socialisation, socialisation institutes, socialisation mechanisms, social adaptation, the young generation, society.

Н.П. Крейдун, О.Л. Луценко

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ*

У статті відображені результати дослідження адаптації студентів в сучасному ВНЗ, в якому реалізуються принципи Болонської декларації. Отримані результати свідчать про достатньо високий рівень когнітивної адаптованості студентів до навчального навантаження. Протягом навчання зростає здатність студентів до смислової обробки інформації. Виявлено, що загалом студенти мають середній рівень психологічного благополуччя. Водночас їх психологічне благополуччя підвищується від першого до п'ятого курсів, особливо в аспектах управління оточенням та самоприйняття.

Ключові слова: психологічна адаптація, болонський процес, когнітивна адаптація, психологічне благополуччя

З 1999 року Україна увійшла до складу 29 країн Європи, які підписали Болонську декларацію і стали учасниками так званого Болонського процесу реформації вищої освіти. З цього моменту виникло багато дискусій щодо доречності вступу України в цей процес і тих наслідків, до яких це призведе.

* В статті відображено результати НДР (№ держреєстрації 0109U001447, шифр 12.09), проведеного за рахунок коштів фонду наукових досліджень Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна